

Фляк Л. (2015). Соціальні послуги центрів зайнятості з професійної ресоціалізації безробітних. *Social Work and Education*, Vol.2 № 1, С. 91-97.

Людмила Фляк,

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи*

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ЦЕНТРІВ ЗАЙНЯТОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ БЕЗРОБІТНИХ

Анотація :У статті розкрито особливості надання соціальних послуг центрами зайнятості безробітним у контексті їх професійної ресоціалізації. Подано результати соціологічного дослідження щодо соціальних наслідків безробіття за оцінками самих безробітних, їх готовності до професійної ресоціалізації, потреб у соціальних послугах з ресоціалізації та особливості їх споживання безробітними.

Ключові слова: безробіття, безробітні, професійна ресоціалізація, соціальні послуги з професійної ресоціалізації, центри зайнятості населення.

Abstract: The article reveals the peculiarities of social services provision by the centers of employment to the unemployed in the context of their professional resocialization. The results of sociological research on the results of employment as they are assessed by the unemployed themselves, their readiness to the professional resocialization, needs in social services in the professional resocialization, the peculiarities of their usage by unemployed.

Keywords: unemployment, unemployed, professional resocialization, social services in professional resocialization, centers of employment.

Формулювання проблеми дослідження. Однією з найбільш гострих соціальних проблем сучасного етапу розвитку вітчизняної економіки є проблема безробіття. Зростання рівня незайнятості працездатного населення призводить до негативних економічних та соціальних наслідків: порушення рівноваги з боку

попиту і пропозиції робочої сили, недовикористання суспільних ресурсів, поглиблення бідності та соціальної нестабільності у суспільстві, зростання злочинності та суїцидів.

Головними причинами підвищення рівня безробіття є закриття промислових підприємств, зниження обсягів матеріального виробництва, посилення міграційних процесів та структурний перерозподіл робочої сили. Ринок праці набуває все більшої динамічності та гнучкості за рахунок, з одного боку, швидкої втрати актуальності деяких спеціальностей, а з іншого – виникнення нових видів і форм трудової діяльності, посилення вимог до якості підготовки фахівців та їх подальшої професійної спеціалізації. Для безробітної людини нагальним завданням часто стає не стільки підвищення рівня її кваліфікації, скільки кардинальна зміна видів професійної діяльності. У цих умовах актуальності набуває проблема професійної ресоціалізації безробітних – повторної або вторинної соціалізації індивідів, за якої в них відбувається формування нових соціально необхідних якостей і характеристик, необхідних для ефективного функціонування в соціумі. Вагомим чинником мінімізації безробіття є діяльність центрів зайнятості населення з професійної ресоціалізації безробітного населення.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Проблема безробіття привертає увагу багатьох вітчизняних учених. Зокрема, сутність, причини, сучасні тенденції явища безробіття розкриті у працях С. Бандури, Е. Головахи, Е. Лібанової. Питання соціалізації та ресоціалізації безробітних досліджувались такими вітчизняними науковцями як Н. Черниш, А. Кравченко, С. Беличева. Незважаючи на чималий інтерес дослідників до різних аспектів проблеми безробіття, питання професійної ресоціалізації безробітних не можна віднести до числа опрацьованих.

Метою статті є проаналізувати особливості надання соціальних послуг центрами зайнятості безробітним у контексті їх професійної ресоціалізації.

Виклад основного матеріалу. За даними Державної служби зайнятості станом на кінець червня 2014 року кількість зареєстрованих безробітних у країні становила 437,5 тис. осіб, із них 84% (367,2 тис. осіб) працювали раніше, тобто у попередні роки пройшли професійну соціалізацію. У Тернопільській області чисельність безробітних на кінець першого півріччя 2014 року становила 14,0 тис. осіб, 86% з яких раніше працювали [1, 31].

У порівнянні з минулим роком рівень безробіття збільшився з 9,8% до 10,5%. Найбільше скорочення кількості штатних працівників відбулося за такими видами діяльності як переробна промисловість, будівництво, оптова та роздрібна торгівля, освіта. За станом на 1 грудня 2014 року в області актуальними були 1615 вакансій, у т.ч. для робітників – 862, для службовців – 621, для осіб, які не потребують спеціальної підготовки – 132. На одне вільне робоче місце в середньому по області претендувало 8 безробітних [5].

Наведені дані свідчать, що складна політична й економічна ситуація негативно вплинула на ринок праці області. Характерними тенденціями є зменшення середньооблікової чисельності штатних працівників, суттєве зниження рівня зайнятості населення та зростання рівня безробіття, зменшення кількості вакансій.

У цих умовах актуальним завданням діяльності центрів зайнятості є професійна ресоціалізація безробітних. Вона є невід'ємним атрибутом змін технологічного, соціо-культурного, соціально-економічного характеру, адже будь-яка людина в постіндустріальному суспільстві має постійно набувати нових професійних знань, розширювати свій світогляд у межах трудової діяльності, яка дозволяє їй отримувати нові навички та вміння, набувати нової професійної кваліфікації.

Основними видами соціальних послуг, що використовуються центрами зайнятості з метою професійної ресоціалізації безробітних є: профорієнтаційне обслуговування, надання професійної інформації, забезпечення інформацією про вакансії, пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, організація професійного навчання, залучення до підприємництва та самозайнятості.

Профорієнтаційне обслуговування сприяє професійному самовизначенню та реалізації здатності особи до праці; його складовими є професійна орієнтація, професійна інформація, професійна консультація та професійний відбір. Профінформаційні послуги спрямовані на допомогу населенню в усвідомленні ситуації, яка складається на місцевому ринку праці, та, виходячи з цього, напрямів пошуку роботи і професійного навчання. Забезпечення безробітних повною та достовірною інформацією про вакансії є важливим чинником їх заповнювання, а отже і підвищення якості обслуговування клієнтів, які шукають роботу. Підбір клієнтам підходящої роботи та їх направлення на працевлаштування сприяє прискоренню укомплектування вільних робочих місць, забезпечення доступу населення до інформації про реальний попит на відповідних працівників та реальні умови праці і заробітної плати. Організація професійного навчання безробітних сприяє підвищенню конкурентоспроможності, професійної мобільності шукачів роботи, активізації їхніх зусиль на сучасному ринку праці. Залучення безробітних до підприємництва і самостійної зайнятості є основним шляхом вирішення проблеми безробіття у місцевостях, де кількість вільних робочих місць для працевлаштування за наймом обмежена.

Протягом лютого-березня 2015 року на базі Тернопільського обласного центру зайнятості нами було проведено соціологічне дослідження. Його метою було визначити соціальні наслідки безробіття за оцінками самих безробітних, їх готовність до професійної ресоціалізації, потреби у соціальних послугах з ресоціалізації та особливості їх споживання безробітними.

Для проведення дослідження нами були використані наступні методи: аналіз статистичних даних, спостереження, анкетування, інтерв'ю з працівниками та адміністрацією, монографічне вивчення діяльності

Тернопільського міськрайонного центру зайнятості. Дослідженням було охоплено 125 безробітних, які перебувають на обліку у центрі зайнятості, 59 з них – чоловіки, 66 – жінки.

Найбільшу частку опитаних безробітних (31,5%) становили особи у віці 40-50 років. Більша частина опитаних (31,8%) мають неповну вищу освіту, 23,8% – базову вищу, 16,% – повну вищу. Найменшу частку опитаних (5,8%) становили особи з двома освітами. Найбільша кількість опитаних представляли такі види професійної діяльності, як освіта (15,1%), охорона здоров'я (14,4%), промисловість (14,3%), фінансова діяльність (12,8%). 37,4% опитаних не мали стажу професійної діяльності за фахом, у 24,3% він становив менше року, у 20,6% – від одного до трьох років; найменше опитаних безробітних (7%) мали досвід професійної діяльності більше 5 років. Таким чином, простежується залежності безробіття від стажу професійної діяльності за фахом.

У процесі дослідження ми намагались з'ясувати очікування безробітних щодо їх подальшого працевлаштування, адже саме вони визначають стратегію поведінки і є важливим чинником ефективності процесу професійної ресоціалізації. Переважна більшість опитаних – 39,5% звернулись до центру зайнятості у зв'язку із скороченням штатів або ліквідацією підприємства, 28,3% – у зв'язку із закінченням навчального закладу. Основною метою звернення 54,7% респондентів назвали працевлаштування, 20,9% – отримання допомоги по безробіттю, і лише 10,4% – отримання допомоги у виборі або зміні професії. На думку 62,5% опитаних безробітних прискорити процес їх працевлаштування може підбір вакансій, сприяння у працевлаштуванні, 15,6% – навчання, перенавчання та підвищення кваліфікації; 9,1% – інформування про наявні вакансії; 8,7% – навчання основам започаткування власної справи.

Результати анкетування безробітних свідчать, що майже 30% респондентів в якості однієї з головних причин цього явища вважають невідповідність професії існуючим соціальним умовам та вимогам ринку праці або пов'язані з відсутністю професії як такої.

У межах даного опитування було виявлено головні соціальні наслідки, які спричинює таке явище як безробіття. Серед опитаних 61,3 % відзначили, що безробіття викликає в них погіршення матеріального стану, 23% зазначили, що втрата роботи викликає психологічний дискомфорт, а решта 11,7 % безробітних відмітили те, що втрата роботи може стати причиною декваліфікації та втратою професійних умінь та навичок.

Поряд з цим в межах соціологічного опитування, ми визначили й кількісні параметри готовності безробітних змінити свою професію, а відтак пройти процес професійної ресоціалізації. Як свідчать результати проведеного опитування, більшість безробітних (56,3%), готові змінити свою професію за умови гарантії подальшого працевлаштування. Проте було виявлено досить високий відсоток тих (33,2%), які хто

сумнівається у необхідності такого кроку. 10% респондентів не погодяться на зміну професії навіть за умови подальшого працевлаштування.

В непростих умовах зниження темпів економічного зростання і уповільнення виробничих процесів службою зайнятості вживаються заходи, спрямовані на підвищення ефективності трудового посередництва. За направлення базових центрів зайнятості у січні-листопаді 2014 року працевлаштовано 24457 осіб, з них 13784 особи мали статус безробітного, 5992 особи належали до соціально-уразливих категорій на ринку праці [5].

Для підвищення конкурентоздатності на ринку праці 5665 безробітних проходили професійне навчання або підвищували свою кваліфікацію за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття за 270 професіями, спеціальностями та напрямками. Станом на 1 грудня 2014 р. завершили навчання 5320 осіб, із них 4803 особи вже працевлаштовано (90,3% проти 84,9% у відповідному періоді 2013 року). До участі в громадських та інших роботах тимчасового характеру залучено 5107 осіб, що на 12% менше, ніж в аналогічному періоді минулого року. Більш ширше залучення безробітних до участі у цих роботах обмежене у зв'язку з недостатністю коштів у місцевих бюджетах на ці цілі. Допомогу по безробіттю станом на 1 грудня 2014 року отримували 9990 безробітних (80,1% від їх загальної чисельності). Середній розмір цієї допомоги з початку року зріс на 8,9% і становив 982,2 грн. Отримали одноразову допомогу по безробіттю для організації підприємницької діяльності 442 безробітних [5].

Результати аналізу статистичних даних обласної служби зайнятості, свідчать, що чисельність безробітних, охоплених різними видами соціальних послуг впродовж останніх років поступово зменшувалась, у той час як кількість безробітних, які перебували на обліку, залишалась практично на однаковому рівні. Найбільш поширеним видом соціальних послуг у 2014 році залишалися профорієнтаційні та профінформаційні; питома вага інших послуг, таких як залучення до підприємництва та самозайнятості, професійне навчання, була незначною.

Проте, важливішими за кількісні показники, є якість послуг, що надаються, тобто їх ефективність. На думку О. Ташкінової, ефективність соціальних послуг має визначатися з точки зору різних учасників цього процесу: роботодавців, особистості та суспільства [4, 6]. У даному контексті продуктивною є думка українського соціолога М. Судакова, який серед умов ефективності активної політики зайнятості та її складової – соціальних послуг, що надаються безробітним громадянам в процесі їх професійної ресоціалізації називає такі:

- удосконалення існуючого законодавства з приводу зайнятості населення, яке має базуватись на посиленні впливу активної державної політики зайнятості та застосування випереджальних заходів запобігання безробіттю;
- удосконалення моделі державної регіональної політики зайнятості, в напрямку впровадження цільових регіональних та місцевих програм активної політики зайнятості, з урахуванням стратегічних пріоритетів, особливостей регіональних та локальних ринків праці;
- збільшення можливостей продуктивної зайнятості, стимулювання розвитку малого підприємництва і самозайнятості, в першу чергу, молоді до 28 років та осіб з інвалідністю;
- необхідність посилення підтримки зайнятості кваліфікованої частини трудового потенціалу у сферах діяльності, які пов'язані з науково-технічним прогресом та використанням прогресивних технологій;
- активізація соціального діалогу на ринку праці та регулювання ризиків соціально-трудова конфліктів, забезпечення соціальної відповідальності роботодавців та посилення ролі профспілок у сфері захисту прав найманих працівників;
- соціальна результативність та функціональна ефективність державної служби зайнятості, на сучасному етапі, повинна підтримуватись постійним удосконаленням існуючих та пошуком нових форм та засобів впливу на ринок праці [3, 51–56].

Зазначені умови є вкрай важливими для підвищення рівня професійної ресоціалізації безробітних громадян, але вони охоплюють інституційний загальнодержавний рівень. В той же час, необхідно брати до уваги й проблему ефективної організації надання соціальних послуг центрами зайнятості та їх взаємодії з усіма соціальними партнерами, насамперед, з роботодавцями та профспілками. Державна служба зайнятості має постійно забезпечувати інформацією органи державної влади, навчальні заклади, громадськість щодо попиту на працівників певних спеціальностей, перспектив розвитку професій, а також прогноз попиту на певних фахівців в майбутньому.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що існуюча в Україні система професійної ресоціалізації безробітних за допомогою соціальних послуг центрів зайнятості, потребує змін в обсягах, напрямках, структурі підготовки й перепідготовки незайнятих громадян; механізмах стимулюванню підприємницької діяльності та самозайнятості населення; взаємодії центрів зайнятості із соціальними партнерами – роботодавцями та профспілками; забезпеченні громадськості інформацією щодо попиту на працівників певних спеціальностей, перспектив розвитку професій, попиту на певних фахівців у майбутньому.

Список використаної літератури:

1. Белинская Е.П. Социальная психология личности / Е.П. Белинская, О.А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект Пресс. – 2008. – 304 с.
2. Судаков В.І. Соціальна політика як технологічна система соціального захисту / В. І. Судаков // Ринок праці та зайнятість населення, 2009. – №2. – С. 8–11.
3. Судаков М.В. Проблеми організації моніторингу ринку праці України / М.В. Судаков // Соціологія праці та зайнятості шляхи інституціоналізації та перспективи розвитку: зб. наук. пр. IV Міжнародної науково-практичної конференції / За заг. ред. М.П. Лукашевича. – К. : ІПК ДСЗУ, 2013. – С. 51–56.
4. Ташкінова О.А. Ефективність надання соціальних послуг з первинного працевлаштування молодим фахівцям: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04 / О. А. Ташкінова; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2013. – 21 с. – с.6
5. Тернопільський регіональний центр зайнятості. Основні тенденції на ринку праці Тернопільської області (за останніми опублікованими даними на початок грудня 2014 р.). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.dcz.gov.ua/ter/control/uk/statdatacatalog/list>>. – Загол. з екрану. – Мова укр

Стаття надійшла до редакції 27.03.2015

Стаття прийнята до друку 04.04.2015